

Ю ВІЛЕЇ

В.К.ГУРА

ДО 80-РІЧЧЯ ДОКТОРА ІСТОРИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА Л.О.ЛЕЩЕНКА

Історик-дослідник має володіти декількома важливими речами – невтомністю в пошуку першоджерел та нової інформації, ретельністю аналізу наукового матеріалу, об'єктивністю оцінок і висновків. Немалу роль відіграє відсутність консерватизму в ідеях, відчуття нового, готовність і спроможність до широких узагальнень історичного процесу. Це особливо стосується сфери всесвітньої історії та міжнародних відносин, в якій необхідно знати і враховувати специфіку еволюції зарубіжних країн, визначати інтереси різних акторів, часто суперницькі, виявляти витоки та наслідки конфліктів. Серед розмаїття міжнародних проблем постає завдання розкрити реальне місце й роль України у світовій спільноті як в історичній ретроспективі, так і в сьогоденні та майбутті. На наш погляд, наукова постать доктора історичних наук, професора Леоніда

Овдійовича Лещенка перебуває на гідному місці в цьому історичному інтер'єрі. Ювіляр зробив помітний внесок у розвиток української історичної науки, а останнім часом і політології.

З'явився на світ Леонід Овдійович 2 червня 1931 р. у селі Городниця Уманського району Черкаської області в селянській родині. Великий вплив на виховання хлопчика справили батьки: Овдій Микитович, колгоспний бухгалтер, і Килина Андронівна, доярка на колгоспній тваринницькій фермі. Допитливого школяра рано навчили читати й писати, прищепили інтерес до пригодницької літератури,

пов'язаної з життям людей у далеких, екзотичних країнах. У дитячій свідомості глибоко запали розповіді про Китай одного з його дідусів, який брав участь у російсько-японській війні, під час битви під Мукденом 1905 р. потрапив в японський полон, повернувшись до рідного села тільки в 1907 р.

Війна, що спалахнула 22 червня 1941 р., втягла підлітка у свій вир. Він брав участь у драматичному перегоні поголів'я колгоспної худоби за Дніпро, а далі його евакуаційний шлях проліг до заволзьких степів – у Саратовську область. «Дитина війни», Леонід сповна пізнав і біди тієї грізної доби, і повоєнні труднощі.

Середню школу він закінчив у 1949 р. у селі Ладижинка на Уманщині та, здійснюючи юнацьку мрію, поступив на факультет міжнародних відносин Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Навчався тільки на «відмінно», користуючись принадною можливістю здобувати бажані знання з допомогою відомих українських учених-дипломатів П.П.Удовиченка, В.Я.Тарасенка, доцентів В.А.Жебокрицького, М.К.Коростаренка та ін. Ґрунтовне вивчення базових і спеціальних дисциплін, освоєння іноземних мов дозволило здібному студенту здобути диплом із відзнакою за фахом «історик-міжнародник, референт, перекладач» та рекомендацію кафедри міжнародних відносин університету до аспірантури.

Того ж 1954 р. Л.О.Лещенко успішно витримав вступні іспити, ставши аспірантом Інституту історії АН УРСР зі спеціалізації «новітня історія Китаю». Відтепер і на довгі роки його життєвий шлях буде пов'язаний саме з цим інститутом, де відбувалося його становлення як вченого-міжнародника. Орієнтація на дослідження історії країн Далекого Сходу виникла не випадково. Українське сходознавство зазнало непоправних втрат у роки сталінських репресій і виявилось фактично розгромленим. А враховуючи також бурхливий розвиток дружніх відносин між СРСР і КНР в 1950-х рр., виникла наукова потреба вивчення історії Китаю. Л.О.Лещенко став по суті одним із перших учасників повоєнного відродження сходознавства в Україні.

Молодий аспірант, опинившись у потужному науковому середовищі академічного інституту, з ентузіазмом поринув у дослідницьку роботу, в чому йому сприяли поради та консультації наукового керівника – кандидата історичних наук і дипломата Олексія Дорофійовича Войни й досвід таких знаних істориків, як О.К.Касименко, І.О.Гуржій, Ф.П.Шевченко, В.І.Клоков, М.А.Рубач та фахівців-міжнародників Д.М.Сташевського й Р.Г.Симоненка. Кандидатська дисертація Л.О.Лещенка «Утворення КНР та китайсько-американські відносини в 1949–1955 рр.» була виконана вчасно (захист відбувся 29 грудня 1959 р.), на її основі опубліковано монографію «Провал американської політики ізоляції Китаю».

Праця базувалася на доступній для того часу інформації – документах і матеріалах ООН, офіційних публікаціях, статистичних довідниках, періодичних виданнях китайського, американського та англійського походження. У ній доводилася перспективна неспроможність американської політики невизнання КНР, а з позицій міжнародного права і реального становища показувалась абсурдність того, що законне місце Китаю в Раді безпеки ООН займав представник збанкрутілого тайванського чанкайшистського уряду.

У цей же час Л.О.Лещенко розширював діапазон своїх сходознавчих студій. Саме тоді з'явилась його праця «Про вплив Жовтневої революції на розвиток визвольної боротьби народів Китаю, Індії та Японії», в якій розкривався зміст «Руху 4 травня» 1919 р. в Китаї, характер масової громадянської непокори послідовників учення Магатми Ґанді в Індії та «рисових бунтів» в Японії. Ювіляр часто публікувався на шпальтах «Українського історичного журналу». Зокрема, у 1966 р. з'явилася його стаття «Пам'яті Сунь Ятсена (До 100 річчя з дня народження)».

Так само актуальною була його стаття «Американська політика «далекосхідного Мюнхена» в переддень війни на Тихому океані (1938–1941 рр.)», в якій показувалася недалекоглядність курсу Вашингтона на умиротворення японського агресора в Китаї, що призвело до трагедії в Пірл-Гарборі 7 грудня 1941 р.

Серйозним тестом на наукову й громадянську зрілість стало призначення Л.О.Лещенка в 1961 р. вченим секретарем Інституту історії АН УРСР, обов'язки якого він успішно виконував майже чотири роки. Непросто було поєднувати наукову й науково-організаційну роботу, оскільки в той час функції вченого секретаря інституту були багатогранними й полягали у забезпеченні діяльності дирекції, учених рад – робочої і з захисту дисертацій, конкурсної комісії, організації планування та звітності, виконання видавничого плану, підтримання внутрішньої дисципліни тощо. Крім того, у першій половині 1960-х рр. інститут перебував на переломі, оскільки йшлося про вивільнення історичної науки від наслідків культу особи Сталіна, про певне «розкріпачення» її. В Інституті історії АН УРСР ішли гострі дискусії на цьому ґрунті, що дало підставу гумористам говорити про виникнення в системі АН ще одного «інституту сварки». За цих умов учений секретар відіграв роль «посередника» й завдяки своєму хисту дипломата та природній толерантності користувався повагою наукового колективу, сприяючи нормальному і вчасному виконанню планових завдань. Ветерани інституту згодом не раз згадували результативність роботи цього вченого секретаря.

У 1960-х рр. Л.О.Лещенко підготував і опублікував низку наукових і науково-популярних праць – «Японія сьогодні» (1960 р.), «Країна трьох тисяч островів (Сучасна Індонезія)» (1964 р.), «З руїн війни до тривкого миру» (1967 р.), а також чимало статей в «Український історичний журнал». Особливо варто відзначити вихід у світ монографії «Україна на міжнародній арені (1945–1949)» (1969 р.). Незважаючи на певні радикальні оцінки, передовсім щодо української діаспори, характерні й обов'язкові для часів суцільного домінування комуністичної ідеології у СРСР, ця книга і до сьогодні є цінним джерелом знань про зовнішньополітичну діяльність УРСР в перші роки повоєнної доби. Вона ґрунтувалась на залученні численних нових матеріалів з архіву республіканського МЗС, ЦДАЖР і соціалістичного будівництва у Москві (фонди Всесоюзного Товариства культурних зв'язків із закордоном), архіву ІІІ ЦК КПУ та архіву Держплану при РМ УРСР. Тут уперше прояснено замовчувану діяльність ЮНРРА в Україні (ЮНРРА – Адміністрація допомоги і відбудови при ООН) та об'єктивно висвітлено цей приклад спільної дії країн антигітлерівської коаліції вже в мирних умовах. Автор подав ретельний аналіз діяльності УРСР на Паризькій мирній конференції 1946 р., Дунайській конференції 1948 р., висвітлив українську позицію в «німецькому питанні» та активність УРСР в ООН. Так само непересічне значення мала опублікована чергова монографія «СРСР і Канада в антигітлерівській коаліції (1941–1945 рр.)» (1973 р.), в якій було розкрито форми і методи радянсько-канадської співпраці в боротьбі проти спільного ворога – нацистських агресорів.

Велике значення для підвищення якості та аргументованості досліджень мало чотиримісячне наукове відрядження Л.О.Лещенка як стипендіата ЮНЕСКО до Канади, США і Великобританії в 1974–1975 рр. В архівосховищах та провідних книгозбірнях цих країн він збирав матеріали не тільки з внутрішньої та зовнішньої політики Канади, а й для тодішнього проекту багатотомної історії України, зокрема про революційні події в Україні 1905–1906 рр. (депеші консульств США і Великобританії в Києві та Одесі у Вашингтон і Лондон), про невелику хвилю реєміграції патріотично налаштованих українців із США й Канади на початку 1920-х рр.

до України з метою заснування зразкових сільськогосподарських комун та їх трагічну долю під час колективізації.

На основі багатих першоджерел Л.О.Лещенко підготував і опублікував у 1982 р. монографію «Фермерський рух у Канаді (1900–1939)», яку 1985 р. захистив у Київському університеті, одержавши науковий ступінь доктора історичних наук. У 1991 р. йому було присвоєно вчене звання професора. Під час «перебудови» зарубіжні наукові контакти поживалися. Леонід Овдійович поряд з іншими українськими та канадськими дослідниками був залучений до підготовки спільної праці «Українські канадці в історичних зв'язках з Батьківщиною», що вийшла друком у 1991 р. двома мовами. Тоді ж він узяв участь у науковій конференції в Канадському інституті українських студій Альбертського університету, присвяченій 100-літтю прибуття перших українських поселенців до Канади. Він також публікує брошуру «Канада – наш сусід і партнер» (1990 р.). Не полишає наукового інтересу й до проблем війни і миру, уміщує розділи в колективній монографії «Антифашистська солідарність у роки Другої світової війни (1939–1945)» (1987 р.), в яких на основі архівних джерел показав різні форми й прояви цієї солідарності в Китаї, Монголії, Індії і на Цейлоні. Крім того, побачили світ його брошури «Мирне співіснування й класова боротьба» (1973 р.), «Розрядці немає альтернативи» (1987 р.), «Європейська безпека: проблеми і перспективи» (1981 р.) та ін. У виданій Інститутом історії України НАНУ в 2001 р. книзі «Нариси з історії дипломатії України» вміщено його великий розділ «Українське питання» в дипломатичній історії Другої світової війни.

Молода незалежна Україна потребувала кваліфікованих дипломатичних кадрів, і вітчизняне МЗС запросило професора Л.О.Лещенка на посаду радника-посланника першого складу посольства України в КНР. У Пекіні ювіляр працював протягом 1993–1996 рр., використовуючи свій фах, здібності аналітика для захисту національних інтересів України за рубежом. За свідченнями українських дипломатів, його аналітичні матеріали часто слугували зразком для тогочасних працівників зовнішньополітичної сфери.

По завершенню дипломатичної роботи за кордоном Л.О.Лещенко з 1997 р. і дотепер працює головним науковим співробітником відділу країн Азії і Африки Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАНУ, а також веде спецкурс у Дипломатичній академії України при МЗС України.

Незважаючи на поважний вік, Леонід Овдійович продовжує плідно працювати, досліджуючи сучасні міжнародні проблеми, зокрема еволюцію внутрішньої і зовнішньої політики КНР, інтеграційні процеси в Південно-Східній Азії, українсько-китайські відносини тощо. Він є членом двох спеціалізованих учених рад із захисту докторських і кандидатських дисертацій, бере активну участь у патріотичному вихованні молоді, читаючи курс лекцій у Київському гуманітарному інституті. Його виступи завжди відзначаються ґрунтовністю за змістом та яскравістю за формою. Водночас це скромна людина, яка щедро ділиться своїми ідеями та багатим науковим досвідом, що викликає глибоку повагу. Л.О.Лещенка відзначено Подякою Президента України (2003 р.), Почесною грамотою МЗС України (2001 р.), Почесною грамотою Президії НАН України (2001 р.), Золотою медаллю Товариства «Знання» України (2008 р.). За визначні досягнення й особистий внесок у взаєморозуміння між народами в 1983 р. був удостоєний звання почесного громадянина міста Балтімор (штат Меріленд, США).

Сердечно вітаючи ювіляра, українська історична спільнота щиро бажає Леоніду Овдійовичу Лещенку доброго здоров'я та подальших творчих успіхів!